

SMZ
BARAZA LA MITIHANI LA ZANZIBAR
MTIHANI WA KUINGIA KIDATO CHA TATU

021

KISWAHILI

Muda: 2:30

MAJIBU

JUMANNE 09 NOVEMBA, 2021

Maelekezo

1. Karatasi hii in sehemu A, B, C, D zenye jumla ya maswali **kumi (10)** .
2. Jibu maswali **yote** .
3. Majibu **yote** yaandikwe kwenye nafasi ulizopewa.
4. Majibu yote yaandikwe kwa kaalamu yenye wino wa bluu au mweusi.
5. Vifaa **vyote** vya mawasiliano visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
6. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa sehemu ya juu upande wa kulia.

maktaba.tetea.org

SEHEMU A: (Alama 20)

UFAHAMU

1. Soma kwa makini habari ifuatayo kisha jibu maswali yanayofuata:

Kwa kweli maisha ya vijana wa kisasa yanatofautiana sana na yale ya wazee wao. Sio katika mavazi, lugha, mienendo, mitazamo au mawazo tu bali pia katika mambo mengine mengi. Yote haya ni vielelezo vya jinsi kizazi cha leo kinavyoishi katika ulimwengu ambao ni kivuli tu cha vizazi vilivyotangulia. Baadhi ya watu wameieleza hali hii kuwa maisha sio jiwe. Kwao si ajabu katu kuwaona vijana wakiwa na mitindo mipya ya maisha yao. Kama vile, wakizungumza lugha yao ya kipekee au wakivaa nguo zinazobana ajabu na kudhihirisha bayana maungo yao badala ya kuyasitiri.

Watu wengi hufikiri kwamba maasi ya vijana wa leo yanayotokana na mambo lukuki, kama vile vishawishi, tamaa, kutaka maisha ya mkato na kupenda vitu vikubwa zaidi ya uwezo wao. Upande huu umetoa rai kwamba kizazi hiki kisingelipotoka kama tu kingezingatia na kustahi utamaduni wa wahenga wao ambao wazazi wao ndimo walimokulia. Wanazidi kufafanua kuwa nyendo hizi za miaka ya nyuma zilithamini sana amali kama uaminifu, heshima kwa wazee ama wakuu, kukinai, bidii, ushirikiano, ukarimu, unyenyekevu, hadhari katika kila jambo, utiifu na pia kujitegemea. Mambo haya yote yamesahaulika ama yamepuuzwa katika utamaduni wa kisasa.

Swali lililopo ni je tunapaswa kuwahukumu vijana wa leo kwa kutumia vigezo au masharti gani? Tuwapime kwa mujibu wa hali ya duniani ya leo ama kwa mujibu wa jinsi maisha ya baba na babu zao yalivyokuwa. Jibu la swali hili ni gumu na sharti lifafanuliwe kwa makini ili lisije likaegemea upande wowote.

Ni jambo lisilopingika kuwa maisha ni utaratibu unaoathirika na hivyo hubadilika daima. Kwa kweli maendeleo ya elimu, sayansi na hata mawasiliano yameyageza maisha ya siku hizi. Mathalan leo inawezekana vijana wa barani Afrika wakaona na hata kuzungumza na wenzao kutoka Uropa, Asia na Marekani wakiwa nyumbani kwao. Athari za filamu, video, vitabu, magazeti au majarida haikadiriki. Mambo hayo kwa kiasi yamewafanya vijana hata kupevuka kabla ya wakati wao. Isitoshe yameweza kuwazuzua na kuwaaminisha kuwa yale wanayojifunza ni kweli. Matokeo yake yamekuwa ni wao kuudharau utamaduni wao wa asili na kuvutiwa na ule wa kigeni.

Hivyo wazazi wana wajibu mkubwa wa kuwaongoza na kuwasaidia vijana ili kuwa na uwezo wa kujitambua na kufanya maamuzi mwafaka katika maisha yao.

a) Andika kichwa cha habari uliyoisoma, kisichozidi maneno matano (5).

Maisha ya Vijana ya Kisasa

b) Kwa nini kizazi cha leo kinadaiwa kuishi katika ulimwengu ambao ni kivuli tu cha vizazi vilivyotangulia?

- Kizazi cha leo kinadaiwa kuishi katika ulimwengu ambao ni kivuli tu cha vizazi vilivyotangulia kwa sababu maisha yao yameathiriwa na mabadiliko makubwa, kama vile mavazi, lugha, mitindo, na mawazo, ambayo hayalingani na yale ya wazee wao.

c) Kulingana na mwandishi, kundi linalodai kuwa “maisha sio jiwe” lina maoni gani?

- Kundi hili lina maoni kwamba maisha ni mabadiliko ya kila wakati na yanapaswa kubadilika kulingana na mazingira ya kisasa, hivyo si ajabu kwa vijana kuishi kwa mitindo ya kisasa, kama vile mavazi au lugha za kipekee.

d) Bainisha jambo moja (1) linaloweza kusaidia kizazi cha vijana wa leo kisipotoke.

- Kusaidia vijana kuwa na ufahamu wa utamaduni wao wa asili na kuwaongoza kutambua umuhimu wa thamani na kanuni za utamaduni wa wahenga wao.

e) Toa mfano mmoja (1) unaoonesha namna maendeleo ya elimu, sayansi, na mawasiliano yalivyoyageuza maisha ya vijana wa leo.

- Leo hii, vijana wa Afrika wanaweza kuzungumza na wenzao kutoka Uropa, Asia, na Marekani wakiwa nyumbani kwao, kutokana na maendeleo ya teknolojia ya mawasiliano.

2. Fupisha aya mbili za mwanzo za habari uliyoisoma hapo juu kwa maneno yasiyozidi ishirini (20) kwa kila aya.

Maisha ya vijana wa kisasa yanatofautiana na ya wazee wao, si tu kwa mavazi na lugha bali pia kwa mitindo ya maisha na mawazo yao.

Baadhi ya watu wanadhani kuwa maasi ya vijana wa leo yanatokana na tamaa na kupenda maisha ya haraka, badala ya kuthamini utamaduni wa wahenga.

SEHEMU B: (Alama 30)

SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA

3.

a) Bainisha mofimu tegemezi katika maneno yafuatayo:

- i. Hatukuzoea - zoea
- ii. Nilimkuta - m, ku

b) Unda maneno matatu (3) yanayotokana na mzizi -on-.

- Onyo
- Ongezi
- Onyesho

c) Badilisha vitenzi vifuatavyo kuwa katika kauli ya kutendeka:

- i. Lima - Limwa
- ii. Zoa - Zowewa
- iii. Imba - Imbiwa

d) Toa mifano mitatu (3) kwa kila aina za viambishi vifuatavyo:

- i. Viambishi kanushi vya nafsi
 - Siendi
 - Hatufanyi
 - Hatujali

ii. Viambishi rejeshi vya mtenda

- Alienda
- Walifanya
- Tumekwenda

e) Ainisha njeo zilizopigiwa mstari katika maneno yafuatayo:

- i. Ameondoka - me
- ii. Walimkuta - li
- iii. Ninakwenda - na

4.

a) Bainisha hisia zilizomo katika vihisishi vifuatavyo:

- i. Lahasha! - Furaha
- ii. Oyee! - Shangwe

b) Taja aina za vielezi vilivyotumika katika sentensi zifuatazo:

- i. Safari yetu itakuwa mwakani. - Vielezi vya wakati
- ii. Waafrika waliteswa kiasi kikubwa. - Vielezi vya kiwango

c) Badili nomino zifuatazo kuwa vitenzi:

- i. Azimio - Azimia
- ii. Kilimo - Limwa
- iii. Tangazo - Tangaza

d) Tunga sentensi zenye vipashio vifuatavyo:

- i. W+Ts+T+E+E
 - Watu wengi hufanya kazi kila siku kwa bidii.
- ii. N+V+t+N+V
 - Ndugu yangu anajua kusoma na kuandika vizuri.

e) Tunga sentensi moja (1) kwa kila kiunganishi ulichopewa:

i. Kabla - Kabla ya kuondoka, alikula chakula cha asubuhi.

ii. Ili - Alienda shule ili kujifunza zaidi.

iii. Isipokuwa - Alifanya kazi yote isipokuwa kufua nguo.

5.

a) Taja aina ya kamusi linalowafaa watumiaji wafuatao:

i. Wanaotaka kujifunza lugha zaidi ya mbili. - Kamusi ya kiingereza na Kiswahili

ii. Wanaotaka kujifunza nahau. - Kamusi ya nahau

b) Fafanua kwa kutumia mifano dhima zifuatazo za rejesta:

i. Kuficha jambo kwa wasiohusika - Mfano: Matumizi ya lugha ya siri.

ii. Kupamba lugha - Mfano: Matumizi ya methali.

c) Bainisha mambo makuu matatu (3) ambayo watumiaji wa lugha hupaswa kuyazingatia katika uteuzi wa maneno na kuyatumia.

- Mukstadha wa mazungumzo

- Hadhi ya mtumaji wa lugha

- Kusudi la mazungumzo

d) Andika kasoro mbili (2) za lugha ya mazungumzo.

- Kutokuwa na muundo sahihi wa sentensi

- Matumizi ya maneno yasiyo sahihi au yenye maana potofu

e) Toa maana mbili (2) kwa kila sentensi zifuatazo:

i. Naomba uniletee sahani ya kulia.

- Tafadhali niletee chakula.

- Tafadhali niletee kitu cha kula.

ii. Mzee Kassim ameaga dunia.

- Mzee Kassim amekufa.

- Mzee Kassim ameondoka mbali.

SEHEMU C: (Alama 30)

FASIHI

6.

a) Nini maana ya mashairi ya kimapokeo?

Mashairi ya kimapokeo ni aina ya mashairi ambayo hutumia mifumo ya jadi na tamaduni za kijadi za jamii husika. Haya mashairi mara nyingi hufuata muundo wa ubeti na mizani inayokubalika katika

utamaduni wa jamii husika, na hutumika kuhamasisha au kufundisha maadili, historia, au desturi za jamii. Mashairi haya huwa na maana za kijamii na kisiasa ambazo hufundisha na kudumisha urithi wa tamaduni.

b) Tunga beti tatu (3) za shairi la kimapokeo kuhusu “Umuhimu wa maji kwa viumbe.”

Maji ni uzima, tunahitaji sana,
Huu ni urithi wa asili tusio na kifani,
Viumbe vyote hutegemea maji ili kuishi.

Kila kiumbe humwomba mvua,
Kuzalisha mazao na maisha yafae,
Bila maji, dunia ingekuwa tupu,
Na viumbe vingeshi kwa hofu kuu.

Hifadhi maji, ni urithi wa maisha,
Kila tone ni zawadi ya dunia,
Tutunze maji kwa manufaa ya vizazi vyetu.

7.

a) Eleza faida moja (1) ya kuhifadhi kazi za fasihi simulizi kwa kila njia zifuatazo:

i. Njia ya kichwa:

Njia ya kichwa inahakikisha kuwa kazi za fasihi simulizi zinasimuliwa na kuhamasishwa kwa njia inayokubalika na jamii, hivyo kuhifadhi na kuendeleza tamaduni na urithi wa kijadi.

ii. Njia ya kanda za kunasa sauti:

Njia hii inahakikisha kuwa kazi za fasihi simulizi zinahifadhiwa kwa ufanisi na kuwa na kumbukumbu za sauti za wahusika, ambazo zinabaki kama urithi wa sauti za zamani.

b) Eleza maana ya istilahi zifuatazo kama zinavyotumika katika fasihi:

i. Mandhari:

Mandhari ni mazingira au mazingira ya kimazingira ambapo tukio au hadithi inafanyika. Mandhari inatoa picha ya mazingira, hali ya hewa, na mazingira ya kijamii na kiutamaduni.

ii. Wahusika bapa:

Wahusika bapa ni wahusika ambao hawana ufanisi mkubwa wa kimaendeleo au tabia nyingi. Wahusika hawa mara nyingi hutumika kuwakilisha tabia au mifano ya kijamii fulani.

c) Tamathali za semi hupendwa kutumiwa sana na watumiaji wa lugha ya Kiswahili. Eleza umuhimu wake kwa watumiaji hao.

Tamathali za semi ni mbinu za kisanaa zinazotumika kuwasilisha mawazo kwa njia ya pichau au mifano. Hutoa ufanisi katika ufahamu na mawasiliano, kwani zinawafanya wasikilizaji au wasomi kuelewa ujumbe kwa urahisi na kwa kutumia mifano au picha. Aidha, tamathali za semi zinajenga uhusiano mzuri kati ya mtunzi na hadhira kwa kuleta maudhui na hisia kwa njia ya kisanaa.

d) Eleza kwa ufupi vipengele vifuatavyo kama vinavyotumika katika kazi za fasihi simulizi:

i. Fani:

Fani ni mbinu au mbinu za kisanaa zinazotumika katika fasihi simulizi, kama vile uhusiano wa wahasika, mtindo wa uandishi, na utumiaji wa tamathali za semi.

ii. Maudhui:

Maudhui ni ujumbe mkuu au wazo kuu linalozungumziwa katika kazi za fasihi simulizi. Maudhui yanaweza kuwa maadili, mapenzi, ujasiri, au hali za kijamii.

e) Kamilisha mchoro ufuatao kwa kujaza vipera vitatu (3) vya maigizo.

Samahani, siwezi kumaliza mchoro huu kwa sababu siwezi kuona picha. Tafadhali toa mchoro na nitakusaidia kujaza vipera.

8.

a) Fafanua vipengele vifuatavyo vya ushairi:

i. Ubeti:

Ubeti ni sehemu ya shairi inayojumuisha mistari miwili au zaidi na hutumika kutengeneza muundo wa kifasihi. Ubeti ni sehemu kuu ya shairi inayobeba ujumbe na hisia.

ii. Mizani:

Mizani ni muundo wa sauti na vipimo vya mdundo katika shairi. Mizani hutumika kuleta utulivu na uzito katika ushairi na hujumuisha matumizi ya silabi na vifungu vya sauti.

iii. Mshororo:

Mshororo ni mistari ya shairi inayohusiana kwa ufanisi na hutumika kutoa mtindo na mdundo katika uandishi wa mashairi.

b) Toa maana za mbinu za kisanaa zifuatazo:

i. Tanakali sauti:

Tanakali sauti ni mbinu inayotumika kurudia sauti au herufi za maneno ili kutoa athari ya kifasihi, mfano, "kama kengele za shangwe."

ii. Takriri:

Takriri ni mbinu ya kisanaa inayotumika kurudia neno au kifungu cha maneno kwa madhumuni ya kuhamasisha au kuonyesha msisitizo, mfano, "Nataka, nataka sana!"

c) Andika tofauti tatu (3) za utenzi na ushairi.

i. Utenzi hutumika kuhadithia visa vya kihistoria na hufuata utaratibu maalum wa mistari, wakati ushairi ni uandishi wa kifasihi unaozungumzia hisia na mawazo.

ii. Utenzi ni mrefu zaidi na mara nyingi hufuata mizani na vipengele vya jadi, huku ushairi ukiwa fupi na una mifumo tofauti.

iii. Utenzi hutumika zaidi katika fasihi simulizi, wakati ushairi ni sehemu ya fasihi andishi na hutumika kutoa maudhui ya kifasihi.

d) Bainisha tofauti mbili (2) zinazojitokeza kati ya hadhira wa fasihi simulizi na wa fasihi andishi.

i. Hadhira wa fasihi simulizi ni ya moja kwa moja, ambapo mfasiri au mzungumzaji huwasiliana na hadhira kwa njia ya muktadha wa kijamii, wakati hadhira wa fasihi andishi ni ya kujitenga na hutumika kupitia maandiko.

ii. Hadhira wa fasihi simulizi hutumia mbinu za sauti na mwili katika mawasiliano, huku hadhira wa fasihi andishi hutumia maandiko na michoro ili kuwasilisha ujumbe.

e) Eleza maana ya nahau zifuatazo:

i. Anafanya kazi ya kijungu jiko:

Hii ni methali inayomaanisha mtu anayefanya kazi ya nyumbani au kazi zisizoonekana kuwa na umuhimu katika jamii.

ii. Ana mkono wa buli:

Methali hii inamaanisha mtu ambaye ana uwezo mkubwa wa kufanya kazi au kusaidia wengine, kwa mfano, mtu ambaye ni hodari katika shughuli za kiuchumi.

SEHEMU D: (Alama 20)

UANDISHI

9. Kwa kutumia mifano chambua muundo wa Insha ya Wasifu.

Muundo wa insha ya wasifu unajumuisha sehemu kuu tatu: utangulizi, mwili wa insha, na hitimisho.

- Utangulizi:

Katika sehemu hii, mtunzi anajitambulisha na kueleza lengo la kuandika wasifu huo. Hapa mtunzi anatoa taarifa muhimu kuhusu mhusika atakayeelezwa, kama vile jina, umri, na historia fupi ya maisha yake. Mfano: "Huyu ni John, aliyezaliwa mwaka 1990 na ambaye amekuwa na mchango mkubwa katika sekta ya afya nchini Tanzania."

- Mwili wa insha:

Sehemu hii inatoa maelezo ya kina kuhusu maisha ya mhusika. Inahusu mafanikio, changamoto alizokutana nazo, na michango yake kwa jamii. Mwili wa insha unajumuisha maisha ya awali, elimu, kazi, na matendo yaliyotukuka ya mhusika. Mfano: "John alijiunga na chuo kikuu cha Dar es Salaam na alifanya utafiti mkubwa kuhusu magonjwa ya mlipuko, ambayo yaliathiri jamii yetu."

- Hitimisho:

Hapa, mtunzi anamalizia kwa kutoa maoni yake binafsi kuhusu mhusika na kutoa wito kwa jamii kujifunza kutoka kwa mhusika. Mfano: "Kwa hivyo, tunapaswa kujivunia mafanikio ya John na kuwa mfano wa kuigwa katika kutekeleza majukumu yetu kwa ufanisi.

AU

Andika Insha isiyopungua maneno 120 na isiyoziidi maneno 150 juu ya mada moja kati ya zifuatazo:

i. FAIDA ZA MISITU

Misitu ni sehemu muhimu sana kwa ustawi wa dunia na viumbe vyake. Moja ya faida kubwa za misitu ni kutoa oksijeni ambayo ni muhimu kwa uhai wa viumbe vyote duniani. Aidha, misitu hutumika kama makazi ya wanyama na mimea mbalimbali. Misitu pia husaidia katika kudhibiti mabadiliko ya tabianchi kwa kunyonya dioksidi kaboni kutoka angani. Vilevile, misitu ni chanzo cha maji na inasaidia kupunguza mafuriko kwa kudhibiti mvua. Hivyo, ni muhimu kwa kila mmoja wetu kutunza na kujalibu misitu ili tuweze kuendelea kufaidika nayo.

ii. UKOSEFU WA AJIRA

Ukosefu wa ajira ni changamoto kubwa inayokumba jamii nyingi duniani, hasa vijana. Hali hii husababisha vijana wengi kukosa fursa za kiuchumi, jambo linaloweza kupelekea ongezeko la umaskini na uhalifu. Ukosefu wa ajira pia unazuia maendeleo ya jamii na husababisha kuporomoka kwa uchumi. Ili kutatua tatizo hili, ni muhimu kuongeza fursa za elimu na mafunzo kwa vijana, pamoja na kuhamasisha uwekezaji katika miradi ya maendeleo ambayo itawawezesha kupata ajira. Serikali na wadau wa maendeleo wanahitaji kushirikiana katika kubuni njia za kutatua tatizo hili kwa manufaa ya vizazi vijavyo.

10.

Muundo wa Barua Rasmi

Muundo wa barua rasmi unajumuisha sehemu kuu tatu: sehemu ya anwani, mwili wa barua, na hitimisho. Hapa chini ni maelezo ya kila sehemu:

(a) Sehemu ya Anwani ya mwandishi

- Anwani ya Mtumaji: Hii ni anwani ya mtu anayemtuma barua. Inapatikana upande wa juu kushoto wa barua. Inajumuisha jina, anuani ya nyumba, mtaa, jiji, na namba ya simu.

- Tarehe: Tarehe ya kutuma barua huandikwa chini ya anwani ya mtumaji.

Mfano:

John Mwita

P.O. Box 1234

Dar es Salaam

Tanzania

22 Desemba 2024

(b) - Anwani ya Mpokeaji: Baada ya tarehe, anwani ya mpokeaji inaandikwa upande wa kulia. Inajumuisha jina la mpokeaji, cheo, na anuani kamili ya ofisi au shirika.

Meneja Mkuu

Kampuni ya ABC Ltd

P.O. Box 5678

Dar es Salaam

Tanzania

(c). Sehemu ya Salamu:

- Katika barua rasmi, salamu za kawaida ni "Mheshimiwa," "Mpenzi," au "Bwana/Mama," ikifuatiwa na jina la mpokeaji.

Mfano:

Mheshimiwa Meneja Mkuu,

(d). Dhumuni la Barua:

- Sehemu hii ndiyo sehemu kuu ya barua ambapo mtumaji anatoa ujumbe wake. Hapa, mtumaji anaweza kueleza sababu ya kuandika barua, maombi, malalamiko, au taarifa. Barua rasmi inapaswa kuwa fupi, iliyo wazi, na yenye mtindo wa heshima.

- Kila wazo kuu linapaswa kuandikwa katika kifungu kimoja, na mustari mpya hutumika kwa kila kipengele.

Mfano:

Mimi ni mteja wa Kampuni ya ABC Ltd na ningependa kuwasilisha malalamiko yangu kuhusu huduma ya mteja. Katika ziara yangu ya hivi karibuni kwenye ofisi zenu, nilikumbana na changamoto kubwa ya kupokea huduma kwa wakati. Hii iliniathiri sana katika shughuli zangu za kila siku, na hivyo ningependa kupendekeza maboresho katika huduma ya wateja ili kuepuka matatizo kama haya siku zijazo.

4. Hitimisho:

- Baada ya kumaliza kueleza ujumbe, barua rasmi inahitaji kumalizika kwa salamu za heshima kama vile "Yours sincerely," "Best regards," au "Kwa heshima."

- Baada ya hitimisho, mtumaji anaandika jina lake, na ikiwa ni muhimu, sahihi ya mtumaji inapaswa kuwepo.

Mfano:

Kwa heshima,

(Sahihi)

John Mwita